УДК 82.091

Л.Р. Надыршина

ХАРРАС ӘЮП ПОЭМАЛАРЫНДА МИЛЛИ ЯШӘЕШ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

В статье анализируются лирические поэмы Харраса Аюпова, структурированные вокруг проблем национального бытия. Произведения поэта рассматриваются в литературно-историческом контексте, что делает возможным выделить некоторые тенденции развития татарской поэзии в целом. Автор статьи приходит к выводу, что в татарской литературе 1960 – 1980-х гг. актуализируются ключевые национальные коды татарского народа: родной дом, родная земля, нравственно-духовные ценности татарского народа и др., получившие наиболее полное развитие в поэтическом творчестве С. Хакима, С. Сулеймановой, Ф. Яруллина, Х. Аюпова и др. Благоговейная любовь к родной земле и татарской деревне, тоска по утерянным духовным ценностям становится лейтмотивом всего творчества Х. Аюпова. Если в первые два десятилетия своего творческого пути поэт раскрывает его в рамках романтической лирики, ориентированной на напевную интонацию и национальные традиции стихосложения, то в 1980-е гг. он создает ряд поэм, посвященных национальным проблемам. Каждая из поэм представляет собой наполненный тоской и сожалением монолог лирического героя, встревоженного судьбой нации.

Ключевые слова: Харрас Аюпов, татарская поэзия, поэма, жанр, идея-проблематика.

The article analyzes the lyrical poems of Harras Ayupov, structured around the problems of national existence. The poet’s works are studied in a literary and historical context. This makes it possible to identify some trends in the development of Tatar poetry as a whole. The author of the article comes to the conclusion that the Tatar literature of the 1960s – 1980s actualizes the key national codes of the Tatar people: home, native land, moral and spiritual values of the Tatar people, etc. These codes were developed in the poetic works of S. Hakim, S. Suleymanova, F. Yarullin, H. Ayupov, etc. Reverent love for the native land and the Tatar village, longing for lost spiritual values becomes the leitmotif of the entire work of H. Ayupov. In the first two decades of his creative career, the poet reveals it within the framework of romantic lyrics focused on melodic intonation and national traditions of versification. In the 1980s, he created a number of poems dedicated to national problems. Each of the poems is a monologue filled with longing and regret of a lyrical hero, concerned about the fate of the nation.

Keywords: Harras Ayupov, tatar poetry, poem, genre, idea-problematics.

«Традицион татар шигъриятенең эчтәлек, хис һәм фикерне җиткерү формалары, бигрәк тә әдәби-эстетик хасиятләр ягыннан өр-яңа үзгәреш кичерү вакыты» [Заһидуллина, б. 9] булган 1960 – 1980 елларда әдәби мәйданга чыккан Харрас Әюпнең традиционлыкка, миллилеккә йөз тоткан иҗаты шушы чорда үсеп киткән «салмак лирика»ның әһәмиятле бер өлешен тәшкил итә. Замандашы, каләмдә-

ше Р. Миңнуллин хаклы рәвештә билгеләп үткәнчә, аның «шигърияте дә, тормышы да яшәү рәвеше шикелле үк гади, аңлаешлы, хисләре ташып торса да, билгеле бер кысалардан ташып чыга торган түгел. Шигырьләре үзе кебек үк моңлы, сагышлы, кичерешләре дә тирәнлеге белән әллә каян аерылып тора. Ул <…> формасы белән дә, эчтәлеге белән дә традицион булган шигъриятне өстен күрде» [Миңнуллин, б. 7–8]. Бу хасиятләр Х. Әюпнең узган гасырның 60 нчы елларында матбугатта күренә башлаган беренче шигырьләрендә үк үзен сиздерә, «Туган өй» (1966), «Тәрәзәләр» (1967), «Салават күпере» (1967), «Очратсам бер түбән күңелне...» (1968) һ. б. бик күп әсәрләрендә әни, нигез, туган як, туган авыл, туган җир, табигать кебек милли образлар бер җепкә тезелә, шуларның гүзәллегенә сокланган, үзгә бер моңлы сагынудан сагышланган лирик герой үзәккә куела. Шагыйрьнең аннан соңгы иҗатында да әлеге кыйммәтләр нигез итеп алына, халыкчан фикерләү, көйле тезмә үрнәге рәвешендә укылган һәр шигырендә диярлек Х. Әюп «авыл җырчысы» буларак ачыла [кара: Загидуллина, с. 51]. Гомумән, татар шигъриятенең әлеге чорында актуальләшкән милли традицияләрнең аерылгысыз бер өлеше булган һәм С. Хәким, Роб. Әхмәтҗанов, С. Сөләйманова, Ф. Яруллин кебек шагыйрьләр иҗатында үстерелгән авыл, туган як, туган җир темасы Х. Әюпнең төп илһам чыганагы булып кала.

1980 еллар ахырындаа Х. Әюпнең иҗади офыгы тагын да киңәя: әдип, үзен поэма жанрында сынап, бер-бер артлы «Көзге» (1987), «Авыл җаны» (1988), «Көй эзләү» (1988), «Йөрәк атым» (1988), «Су хәтере» (1989), «Базарлар» (1989), «Биш вакыт намаз» (1994) әсәрләрен иҗат итә. Жанрның эчке закончалыклары шагыйрьгә үзенең романтик лирикасында күтәргән темаларны эпик киңлек белән ачарга мөмкинлек бирә: туган як, туган җир, авыл язмышы турындагы уйланулар милләт яссылыгына күчерелә, хис катламында татар халкының киләчәге хакында борчулы сызланулары алгы планга чыга. Бу чорда милли тематиканы ачуда калкуланган публицистиклыктан баш тартып, Х. Әюп лиро-эпик әсәрләрендә дә үзенең иҗат стилен хасил иткән лиризмга өстенлек бирә. Шуңа бәйле рәвештә, әлеге поэмалары милли шигърияьтнең лириклашуы дулкынында активлашкан лирик поэма үрнәге булып тора. Эпик поэмалардан аермалы буларак, мондый әсәрләрдә эзлекле хикәяләү, вакыйгалылык хис-кичерешләрне сөйләп-шәрехләп бару белән алмашына, яшәеш-чынбарлык вакыйгалары лирик геройның күңеле аша үткәрелә, аның рухи дөньясы алгы планга чыгарыла [кара: Спесивцева, с. 162]. Әйтик, татар авылы образын сызланулы-җирсүле хиссият белән сурәтләгән «Авыл җаны» поэмасы күңел монологы рәвешендә корылган: шагыйрьнең лирик герое «ачы төер» – татар авылының бүгенгесе турындагы ачынулы-шөбһәле гамьнәре белән уртаклаша. *Имәнепләр китәм, күрәмен дә / Авылымның җаны калмаганын* [Әюп, б. 206], – дип өзгәләнеп, ул моның сәбәбен шәһәрләшү процессында күрә. Балалары бәхет эзләп кайсы кая таралышканда, авылда, әлбәттә, ямь калмый, өйләр сирә-

гәя, сабыйлар тавышы тына, гармун моңнары югала, яллар саен кешеләрне берләштереп, барлап торган базарлар туктый... Шулар белән бергә «гореф-гадәтләрен, дөньяви барышка карашын, фәлсәфәсен, вакыт агышын, хезмәт ритмын саклаган җанлы татар авылы» [Харрасова, б. 281] үзе дә бетү куркынычы каршында кала.

Авыл җанының сызланулы-газаплы халәтен ачыклаган хис-кичереш катламы (поэмада авыл җаны елый, сыкрый, зарыга, миһербансыз кулда тыпырчына...) лирик геройның күңел кичерешләре белән янәшә бирелсә дә, асылда, авыл җаны кичергән газапларның һәрберсе аның йөрәгендә тамырлана, ул милли ваемлы, туган җире фаҗигасын бөтен күзәнәге белән тойган борчулы шәхес буларак ачыла. *Игелексез ата баласыдай, / Әллә кая китеп олакканбыз; / Сукырайган ана төсле булган – / Авылның бит җанын елатканбыз* [Әюп, б. 208] – мондый үкенечле өзгәләнүләр лирик геройның даими күңел халәтенә әверелә. Гомумән, үкенү катыш сагыну, җирсү хисе поэмадагы хисләр көчешен бер төенгә туплап торган үзәккә әйләнә. Лирик герой авыллы үткәнендә калган балачак гамьсезлеген, кешеләр арасындагы якты-тату мөнәсәбәтләрне, табигатькә сак карашны һ. б. сагына. Әлеге идиллик үткәнгә каршы куелган чынбарлык ямьсезлеге җәмгыятькә шагыйрь тарафыннан бирелгән бәя булып яңгырый: *Элек болыннарга сыймаган җан, / Кысан ихатадан артмый хәзер; / Күршесендә энә артык икән – / Көнләшүдән көеп, шартлый хәзер. / Ут күршеләр... / Ата-аналары / Бер-беренә элек утка кергән. / Инде хәзер черт та кире чыкмас / Урыс капкалардан, юкка йөрмә! / Кунак-төшем, килем-китем бетте, / Бәйрәмнәрне күпләр онытып бара. / Исән микән әле, тибә микән?! – / Йөрәгеңне, авыл, тотып кара...* [Әюп, б. 210]. Шул рәвешле, Х. Әюп авыллар бетүнең рухи-әхлакый кыйммәтләрне югалтуга китерәчәген әйтеп чаң кага. Авыл туфрагында гасырлар дәвамында үскән гөл – туган тел язмышы да татар авылының киләчәге белән турыдан-туры бәйле икәнлеге искәртелә: шәһәргә өзеп алып кителгән бу гөлгә мәктәп тәрәзә төпләрендә урын кими, җыелышларда безнең йөз гөлебез башкаларның бер гөленнән түбәнрәк куела, телен сатып түрә булганнар бу хакта сүз кузгатырга курка – кыскасы, киная юлы белән Х. Әюп татар теленең язмышы турындагы шөбһәле уйлары белән уртаклаша.

Гомумән, авыл язмышын турыдан-туры милләт язмышы белән бәйләп карап, шагыйрь татар авылларының бетүе милләтнең киләчәген куркыныч астына куя, дигән борчулы нәтиҗәгә килә. Ә милләтнең киләчәге ул тел, әхлак, рухи традицияләрне саклау белән бәйле, болар барысы да – «авыл җаны» гыйбарәсенең асылына салынган кыйммәтләр. Укучысына: *Авылыгызның җанын елатмагыз*, – дип мөрәҗәгать иткән шагыйрь әнә шушы һәр татар кешесе өчен изге төшенчәләрне саклап калырга чакыра, «авылны милләтнең нигез ташларын саклаучы дип шәрехләп, үткәннәр идеал буларак укучыга тәкъдим ителә» [Йосыпова, б. 99]. Әлбәттә, ул замандашларын кискен гаепләү юлына басмый, гражданлык позициясен күрсәтердәй патетик фикерләр

белән дә мавыкмый, аның бу поэмасы сагышлы, эчке сызланулы лирик монолог кебек укыла. Иң беренче чиратта, шагыйрьнең лирик герое авылы бәхетсезлегендә үзен гаепле тоя, нәкъ менә шуңа ачыну аның җанын газаплый: *...Үз-үземә урын табалмыймын – / Кая куйыйм сине, авыл җаны?!.* [Әюп, б. 213]. Шуңа бәйле, шагыйрь Зөлфәтнең: «Харрасның күп кенә шигырьләре миңа кара бер төндә ындыр артына чыгып, көзге озак яңгырларда чыланган салкын, юеш, ялгыз шомырт кәүсәсенә мең төрле уйлардан янган кешенең маңгай терәп өзгәләнүен хәтерләтә» [Зөлфәт, б. 8], – дигән сүзләрен әдипнең «Авыл җаны» поэмасына карата да әйтә алабыз.

Үткәндә калган әхлакый кыйммәтләрне юксыну «Көй эзләү» (1988) поэмасының да үзәгендә тора. Поэма композицион яктан шигъри циклга тартым (гомумән, эзлекле сюжеттан азат лирик поэма өчен бу – гадәти күренеш): ул «үз» көеңне эзләү идеясе белән берләштерелгән җиде бүлектән гыйбарәт. Гармунсыз, көйсез-моңсыз яшәлгән еллар нәтиҗәсе буларак аңланган *гамьсез тынлык* төшенчәсе аша поэмада төп урынны алып торачак җәмгыятькә бәя формалаша башлый: *Әллә нинди гамьсез тынлык баскан / Түгелме соң торган йортымны?! / Гармунсыз да яшәп булган, димәк, / Дөньясында, / Җырсыз-көйсез дә... / Ничек җан сакласаң булмыйдыр ул: / Яшиләр бит уйсыз-нисез дә. / Ничә еллар шуңа өйрәткәннәр...* [Әюп, б. 216]. Шушы гамьсезлектән айнып, кешелекнең үз көен эзләп табарга омтылышы поэмада күтәрелгән тәнкыйди-фәлсәфи фикерләрне аңлауга юл ача.

Шулай итеп, беренче бүлектә калкытылган тын калган гармун һәм кешелек югалткан көй образларының символик эчтәлеккә ия булуы тоемлана, шушында ук аның «ата-баба көе» булуы, гореф-гадәтләр белән бәйлелеге әйтелә. Поэманың калган бүлекләрендә бу төшенчәләрнең яңа мәгънәләре табыла. Әйтик, икенче бүлектә гармун моңы лирик геройның әнкәсе укыган дога-намазларны хәтердә яңарта, әнкәйләр җанындагы изгелекне көй итеп уйнап булса, ягъни дин кануннарын яңартып булса, җиһанда нинди үзгәрешләр булачагын искәртә: *Бер явызлык калмас иде җирдә, / Яулар тынар иде. / Иңәр иде рәхим-шәфкать бары / Кеше күңеленә...* [Әюп, б. 218]. Шул рәвешле, *көй – дин* янәшәлеге барлыкка килә. Өченче бүлектә кайчандыр печән өсләрен бизәгән көй татар халкының бердәмлегенә ишарә итсә, бүгенге көндә чит телдә җыр җырлаган татар авыллары туган тел язмышы хакында уйландыра. Аннан соңгы бүлекләрдә көй образының «рухи ныклык» (*Һәркемнең дә көе буладыр; / Әллә кайчан бөгәр иде язмыш – / Баш имибез шуңа гынадыр* [Әюп, б. 221]), «туган тел» (*Төймәләргә кул тиюгә, / Гармун / «Туган тел»гә таба каера. / Ничә еллар дәшми торган иде... / «Туган тел»не уйнап терелә...*), «үз фикереңбулу» (шагыйрь көйне йөрәгенә баскан түрә табанына каршы чыгарлык көч дип саный, «аю»ларны биетердән көй зарурлыгын ассызыклый) кебек мәгънә төсмерләре табыла. Димәк, татар яшәешенең аерылгысыз өлеше булган гармун һәм көй-моң образларының

буыннар арасындагы бәйләнешләр, дин, бердәмлек, туган тел, рухи ныклык, хөр фикерлелек белән турыдан-туры бәйләнеше билгеләнә, онытылган көйне эзләү мотивының да нәкъ менә шушы рухи кыйммәтләрне яңарту омтылышы буларак укылырга тиешлеге тоемлана, *көй – милли хәтер* тәңгәллеге барлыкка килә. Кеше яшәешенең асылы – шушы милли хәтерне, халкыбызның әхлакый-рухи кыйммәтләрен киләчәк буыннарга тапшырып калдыру, нәкъ менә шуңа күрә дә лирик герой: *Үз көеңне эзләү җитми икән, – / Эзлисеңдер улың өчен дә. / Тамагы тук, өсте бөтен, дисең, / Өе җылы – тагын ни кирәк?! / Балалар да кеше икән лә бит – / Аларга да моңлы көй кирәк!* [Әюп, б. 221] – дип өзгәләнә, замандашларын гамьсезлек сөременнән араларга тырыша, моңсыз калдырылган буыннарның әхлаксызлык сазлыгына батып харап булачагы турында ачынып уйлана.

Поэманы кызыл җеп булып иңләп узучы «үз» һәм «ят» көй каршылыгы милли үзтәңгәллек мәсьәләсе белән турыдан-туры бәйләнештә карала: һәр халыкның милли яшәеше нигезен хасил иткән үз көе, үз традицияләре, рухи кыйммәтләре бар, аларны югалту милли асылыңны җуюга тиң, ә андый кешенең ата-бабалар каршындагы җаваплылык хисе, әхлагы бетә: *Өер-өер йөри моңсызлар, / Көпә-көндез кеше үтерәләр...* [Әюп, б. 222].

Поэманың җиденче бүлегендә исә көй эзләү мотивы дәүләт масштабына чыгарыла, бер бозык кылның ил язмышын боза алуы турында искәртелә, ил сәясәтенең бозык көй уйнауга кайтып калуы турында кинаялэп әйтелә: *Без бит хәзер – ничә еллар буе / Уйналмаган гармун төслерәк* [Әюп, б. 224]. Шушы сәясәтнең аяныч нәтиҗәләре – түрәләрнең үз мәнфәгатьләрен алга куюы, эчкечелек, ваемсызлык һ. б. санала. Бу очракта көйнең тагын бер мәгънәсе калкытыла: ил-дәүләткә бәйле ул «тәртип, система» мәгънәсендә кулланыла башлый, һәм «көйле яшәү» гыйбарәсе дә иҗтимагый-сәяси төзеклеккә ишарә буларак укыла: *Кемнең генә тыныч икән җаны – / Ил кадәрле илгә көй кирәк!* [Әюп, б. 224]. Шулай итеп, «асмәгънәгә һәм күпфикерлелеккә корылган әлеге әсәр үзгәртеп кору елларындагы кыйбла эзләүне, иманга кайтырга омтылышны, татар халкы һәм аның бер баласы булган шагыйрь күңелендәге кузгалышларны ачык тасвирлый» [Харрасова, б. 283], – дип нәтиҗә чыгара алабыз.

Кыйбла эзләү, асылга кайту мотивлары белән бәйләнгән милләт язмышы проблемасы «Йөрәк атым» (1988) поэмасында да әһәмиятле урын били. Әлеге әсәр татар әдәбиятында киң таралган ат символик образын үзәккә куюы белән кызыклы. Әйтик, Р. Харисның аңа кадәр берничә ел элегрәк язылган «Ат иярләү» (1983) поэмасындагы кебек үк, биредә дә «Ир-егетнең йөрәгендә иярләнгән ат ятар» мәкаленә бәйле ачылган асмәгънәдә иярләнгән атның ир-атка хас батырлык, ватанпәрвәрлек, рух ныклыгы мәгънәсендә килүе ачыклана. Ничә еллар кеше җырын җырлап яшәргә мәҗбүр ителгән милләтнең ирләре шушы сыйфатларын җуйган, «ата-бабаларның йөрәк атыннан» мәхрүм калган. Лирик геройның сызланулы күңел халәтенә дә шул

югалтуны аңлаудан туган үкенеч сәбәпче: *Берәм-берәм барсын күрәм кебек: / Ятим атлар... мескен... кызганыч... / Ни үкенеч – кайчан гына алар / Ирләр йөрәгендә булган ич!* [Әюп, б. 198]. Шул рәвешле элегик сызлану белән сугарылган озын монолог лирик геройның укучыга мөрәҗәгате белән төгәлләнә: *Ир-ат исмен йөрткәннәргә бүген / Атларының җанын тояр чак. / Атың синең ат шикелле икән – / Киртәләрен бәреп чыгачак! / ...Ирләр йөрәгендә иярләнгән / Атлар ятыр... – Кая атыгыз? / Йөрәктән дә кирәгрәк чагы – / Атыгызны алып кайтыгыз!..* [Әюп, б. 203].

Гомумән, Х. Әюп поэмаларында милли яшәеш белән бәйле ассоциатив-символик образлар зур урын алып тора. Алдагы поэмаларда авыл җаны һәм гармун, көй образлары шундыйлардан булса, «Көзге» (1987) поэмасында, исеменнән үк күренгәнчә, автор караш-фикерләре көзге образына йөкләнгән мәгънә төсмерләрен «чишү» барышында табыла, шуңа бәйле, аның хакыйкать (тарих көзгесе), ирек (ил көзгесе), намус (күңел көзгесе), рухи мирас (нәсел көзгесе) мәгънәләре аерып чыгарыла. Әлеге семантик бөтенлекләрнең һәрберсе милләт яшәешенә кагылышлы олы проблемаларны калкыта. Әйтик, тарих көзгесе турындагы юллар татар халкының яндырылган, ягылган, нахакка каралтылган үткәне белән бәйле ачынулы уйлануларны нигезли: лирик герой «тамырында “Әллүки”ләр аккан» халыкның беркайчан да вәхши була алмавы, иманын югалтмавы, кешелекле, гуманлы булып калуы турында әрнеп уйлана, ялган стереотипларны кискен кире кага. Шушы ноктада бабалардан калган мирас – җыр – милли хәтер чыганагы буларак текстка кертелеп, тарих көзгесе образының эчтәлеген баета: *Башкисәрләр түгел нәселебез: / Җырлый халык – / Җырлар баш кисми! / Яндырылган тарих, туздырылган... / Җыр янмаган. Безгә җыр калган. / Таный алыр бабалары җанын / Бу көзгегә килеп күз салган* [Әюп, б. 189].

«Ил көзгесе» хакындагы гамьнәр исә дәүләт, сәясәт белән бәйле фикер-нәтиҗәләргә килергә мөмкинлек бирә, шагыйрьнең гражданлык позициясе, милли дәүләтчелек турындагы хыял-идеалы кебек укыла: *Ил көзгесе – Ирек! – / Ни булса да / Тапланмасын илнең көзгесе!* [Әюп, б. 186].

Лирик геройның әнкәсеннән калган иске көзге – изге мирас – Х. Әюп иҗатындагы авыл, нигез, рухи мирас кебек төшенчәләрне үзенә туплаган символга – хәтер гәүдәләнешенә әверелә. Нәкъ менә милли асылыңны хәтерләү, нәсел-тамырларыңны җуймау кешене әхлакый кыйммәтләргә хыянәт итүдән саклый, дип раслый Х. Әюп.

«Күңел көзгеләрең сау булсын» дигән гыйбарәне көчле позициядә кабатлап, шагыйрь укучысы белән диалог кора, һәр гамәлне намус бизмәне аша үткәрергә өнди, тарих, ил, нәсел көзгеләренең төзеклеге нәкъ менә аерым кешеләрнең хакыйкатькә тугрылыгы, күңел көзгеләренә тап төшермичә, әхлакый югарылыкка ирешеп гомер итүләре белән алшартлана, дигән фикерне үткәрә, ә инде намусларына хыянәт итүче «көзгесез»ләрне кыйбласызлар, җаны гарипләр

дип атый, андыйлар ата-бабаларның изге исемен онытырга сәләтле, туган телләрендә сөйләшергә оялучы, әхлаксызлыкка күз йомучы буларак бәяләнә. Поэманың бетемендә бу төшенчә тагын да киңәеп, ил-халык намусы дигән гыйбарә кертелә, шуның аша һәр кешенең халкы һәм иле каршындагы җаваплылыгы турындагы идея җиткерелә: *Алларыңда гади көзге түгел – / Ил-халкыңның намусыдыр ул. / Күз караңдай саклап, / Каның белән / Юа-юа карыйсыдыр ул. / Йөзгә таплар куна-нитә калса, / Шул көзгегә карап сөртәсе; / Юкка уйлап тапмагандыр кеше – / Күңелебездә көзге йөртәсе* [Әюп, б. 189].

Х. Әюпнең әлеге поэмасында калкытылган милли тарих, хәтер проблемалары «Су хәтере» (1989) поэмасында лирик геройның күңел монологын бер җепкә тезүче үзәккә әйләнә. Әсәргә эпиграф итеп алган «Суның да хәтере бар...» канатлы гыйбарәсе үткәнен, хәтерен оныткан халыкка үпкәле шелтә кебек яңгырый, әсәр текстында бу фикер кат-кат искәртелә: *Кеше түгел бит ул онытырга – / Хәтере бар суның, хәтере бар, / Безнең ише хәтерсезләр өчен / Кире кайта-кайта әйтере бар* [Әюп, б. 264–265]. Казан ханлыгы чоры белән бәйле сәхифәләргә ялганып киткән якын тарихтагы югалту-тетрәнүләрне (шәхес культы, сугыш, авылларны су басу) бер-бер артлы санап китеп, шагыйрь татарның фаҗигасы әнә шул Шаһгалиләр гасырыннан ук килә, дип билгели, *Аккан судай нигә озын булды / Безнең кимлек?* [Әюп, б. 266], – дип өзгәләнә, *Хак дошманың – / үткәнеңне / Онытырга кушканы* [Әюп, б. 270], – дигән нәтиҗәгә килә. Шул рәвешле, халыкның үз тарихын онытырга мәҗбүр ителүен аның иң олы фаҗигасы итеп күрә. Поэманың бетеме үзгәртеп кору елларындагы милли күтәрелеш идеяләрен яңгыратып, киләчәккә өмет-ышаныч белән сугарыла: *Явызлыкта чама беткәч, / Сулар да бер кайтачак. / Су хәтере – безнең хәтер! – / Туфан булып калкачак...* [Әюп, б. 271].

Гомумән, Х. Әюп поэмаларында милли яшәеш проблемалары лирик герой монологының, аның кичерешләренең төп эчтәлеген билгели. Шагыйрьнең безнең тарафтан анализланган һәр әсәрендә үткәннәргә бәйле үкенеч, сызлану, милләтнең киләчәге өчен борчылу хисләре беренче планга чыга. Артык фәлсәфәгә бирелмичә, форма үзгәрешләренә омтылмыйча, шагыйрь милләт язмышына битараф булмаган һәр татар кешесенең күңеленә үтеп керерлек, үзенә хас эчке моңы, көе булган текстлар иҗат итә. Әлеге поэмалар 1960–1980 еллар татар лиро-эпикасында барган лириклашу тенденциясенең үзгәртеп кору чорында да дәвам итүен, лирик поэма жанрының үсешен раслый торган үрнәкләр буларак та әһәмиятле.

Әдәбият

Әюп Х.Г. Җәяүле буран: шигырьләр һәм поэмалар. Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. 385 б.

Загидуллина Д.Ф. Татарская поэзия рубежа XX–XXI веков (1986–2015 гг.): эстетические ориентиры и художественные поиски. Казань: Изд-во Академии наук РТ, 2017. 268 с.

Заһидуллина Д.Ф. 1960–1980 еллар татар әдәбияты: яңарыш мәйданнары һәм авангард эзләнүләр. Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. 383 б.

Зөлфәт. Тыелгысыз кош сере // Харрас Әюп: шигырьләр һәм поэмалар. Казан: Татар. кит. нәшр., 1996. Б. 5–8.

Йосыпова Н.М. XX гасырның икенче яртысы татар шигърияте: традицияләр һәм яңачалык. Казан: «Школа» редакция-нәшрият үзәге, 2021. 296 б.

Миңнуллин Р. Харрасның моң чишмәсе // Харрас Әюп. Моңлы бер кыл. Казан: Татар. кит. нәшр., 2012. Б. 7–8.

Спесивцева Л.В. Жанр лирической поэмы: генезис, развитие, становление // Гуманитарные исследования. 2009. №1 (29). С. 154–162.

Харрасова Р.Ф. Харрас Әюп // Татар әдәбияты тарихы: сигез томда. 7 т.: 1985–2000 еллар. Казан: Фолиант, 2019. Б. 277–285.

Надыршина Ләйсән Рәдиф кызы,
филология фәннәре кандидаты, ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының милли мәгариф бүлеге өлкән фәнни хезмәткәре